

Г. Д. Садоўская

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь
e-mail: anuta_sadovskaya16@mail.ru*

ПАРЭМІІ ВЯСЕЛЬНАЙ ТЭМАТЫКІ Ў БЕЛАРУСКАЙ І ІТАЛЬЯНСКАЙ МОВАХ: АДМЕТНАСЦЬ ВОБРАЗНАГА ЛАДУ

Шляхам супастаўляльнага аналізу комплексу парэміялагічных адзінак вясельнай тэматыкі беларускай і італьянскай моў выяўлена і апісана адметнасць вобразнага ладу ўстойлівых адзінак, што дазваляе прасачыць замацаваную ў лексічным складзе спецыфіку матэрыяльнай і духоўнай культур двух народаў.

Ключавыя словы: парэмія; прыказка; этнакультура; традыцыя; вобразны лад; параўнанне; вяселле.

А. Д. Садовская

*Белорусский государственный университет
Минск, Республика Беларусь
e-mail: anuta_sadovskaya16@mail.ru*

ПАРЕМИИ СВАДЕБНОЙ ТЕМАТИКИ В БЕЛОРУССКОМ И ИТАЛЬЯНСКОМ ЯЗЫКАХ: ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗНОГО СТРОЯ

На основе сопоставительного анализа комплекса паремиологических единиц свадебной тематики белорусского и итальянского языков выявлены и описаны особенности образного строя устойчивых единиц, что позволяет увидеть закреплённое в лексическом составе своеобразие материальной и духовной культур двух народов.

Ключевые слова: паремия; пословица; этнокультура; традиция; образный строй; сопоставление; свадьба.

A. D. Sadovskaya

*Belarusian State University
Minsk, Republic of Belarus
e-mail: anuta_sadovskaya16@mail.ru*

THE PROVERBS OF THE WEDDING SUBJECT MATTER IN THE BELARUSIAN AND ITALIAN LANGUAGES: PECULIAR FEATURES OF THE IMAGE-STRUCTURE

On the basis of a comparative analysis of the complex of paroemiological units of the wedding subject matter in the Belarusian and Italian languages the peculiar features of the im-

age-structure of established units are revealed and described, this makes possible to see the identity of the material and spiritual cultures of both nations fixed in the vocabulary.

Key words: paroemia; proverb; ethnoculture; tradition; image-structure; comparison; wedding.

У сучаснай лінгвістыцы парэміі апраўдана разглядаюць як адзін з асноўных «кодаў» культуры, як «мову штодзённай культуры, сфарміраваную стагоддзямі» [1, с. 241], таму «супастаўляльнае даследаванне прыказак у пэўнай ступені непазбежна з'яўляецца і супастаўляльным даследаваннем розных культур» [2, с. 120].

Кагнітыўнае вывучэнне беларускіх і італьянскіх парэмій вясельнай тэматыкі ў супастаўляльным аспекце дазволіла нам не толькі ўстанавіць аксіялагічны статус сям'і і шлюбу ў абодвух народаў, вызначыць ментальныя ўстаноўкі, сацыяльна-эканамічныя і маральна-этычныя перавагі шлюбных стратэгий у беларускай і італьянскай этнакультурах у плане іх падабенства і адрознення, але і прасачыць асаблівасці іх вобразнага вербальнага ўвасаблення ў парэміяфондах супастаўляемых моў.

Менавіта вобразная аснова парэмій выяўляе самую шчыльную сувязь з матэрыяльным, сацыяльным і духоўным асяроддзем існавання моўнай супольнасці, менавіта ў вобразным ладзе прыказак яскрава ўвасабляецца «мясцовы каларыт», звязаныя з мясцовымі асаблівасцямі рэаліі і паняцці, эталоны і стэрэатыпы. У парэмійным фондзе італьянскай мовы намі падабраны сэнсавыя адпаведнікі да шэрагу беларускіх прыказак, аднак менавіта адпаведнікі, а не цалкам тоесныя выразы. Гэтыя парэміялагічныя паралелі могуць перадаваць аднолькавыя кагнітэмы і мець аднолькавы сэнс, а падчас нават аднолькавыя ўзаемаадносіны аб'ектаў, але самі гэтыя аб'екты (рэаліі) – розныя. Пацвердзім сказанае шляхам аналізу канкрэтных прыкладаў з ліку парэмій вясельнай тэматыкі.

Так, прыказкі абедзвюх моў з дапамогай розных вобразаў, характэрных для адпаведных культур, паведамляюць нашым сучаснікам, што сабраць пасаг для нявесты ў сялянскіх сем'ях абодвух народаў было задачай няпростай і магло нават давесці бацькоў да галечы: бел. *Аддала дачушку, а сама буду, як гаюшка: ні дзяружкі, ні падушкі; Дочки пакідаюць матку без сарочки*; іт. *Quando il padre marita la figlia ha la casa e la vigna; quando l'ha maritata casa e vigna se n'è andata* – 'калі бацька выдае замуж дачку, у яго ёсць дом і вінаграднік; калі ўжо выдаў яе замуж, дом і вінаграднік знікаюць'. Вобраз вінаградніку (бяспрэчна характэрны для італьянскай культуры з прычыны даўніх традыцый вінаградарства і вінаробства, чаму спрыяюць кліматычныя ўмовы Італіі) з'яўляецца і ў

прыказцы, якая метафарычна перадае важнасць працягу роду для сям’і і, адпаведна, дзетароднасці жанчыны як адной з абавязковых пераваг пры выбары жонкі: *Di buona terra to’ la vigna, di buona madre to’ la figlia* – ‘добрая зямля дасць табе вінаграднік, а добрая маці – дзяцей’.

З дапамогай розных (нацыянальна адметных) вобразаў перадаецца і ўніверсальная для беларускіх і італьянскіх парэмій сентэнцыя пра неабходнасць браць шлюб у маладым узросце: бел. *Жні пшанічку прызеланенькую, аддавай дачку маладзенькую*; *Ні ранней сяўбы, ні маладой жаніцьбы не кайся*; іт. *Matrimoni e maccheroni devono esser caldi* – ‘шлюб і макарона павінны быць гарачымі’; *Nozze e maccheroni se non son caldi non sono buoni* – ‘калі вяселле і макарона негарачыя – яны нясмачныя’. Выразы, якія не раяць доўга і патрабавальна выбіраць шлюбных партнёраў, у беларускай і італьянскай мовах гучаць наступным чынам: бел. *Ад перабораў – ні лапцяў, ні абораў*; *За перабірачку выбераеш гарачку*; *Чэраз вялікія перабары асталіся насталы ды аборы*; іт. *Chi guarda a ogni penna, non fa mai letto* – ‘хто разглядае кожнае пёрка, той ніколі не пасцеліць пасцель’. Розная вобразная аснова выкарыстоўваецца і для ацэнкі кахання ў пажылым узросце: бел. *Зімовае мураванне, старога кахання, п’янага набажэнства – усё гэта блазэнства*; іт. *L'estate di San Martino dura tre giorni e un rocolino* – ‘лета Святога Марціна доўжыцца тры дні з хвосцікам’, што літаральна абазначае ‘позняе каханняе недаўгавечнае’.

Цікавымі ў плане параўнання лексічнага складу прыказак могуць быць і выразы, якія ў абедзвюх культурах ацэньваюць першую шлюбную партыю станоўча, кожную наступную – горш: бел. *Першая жонка ад Бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта*; *Першая жонка суджана, другая раджана, а трэцяя ад чорта прынесена*; *Першая жоначка, як на небе зорачка, а другая жоначка, як у садзе пчолачка, а трэцяя жанішча, як у лесе савішча*; іт. *Chi prenda una moglie, merita una corona di pazienza; chi ne prende due, merita una corona di pazzia* – ‘хто бярэ адну жонку – заслугоўвае вянец цярдлівасці; хто бярэ дзвюх жонак – заслугоўвае вянец вар’яцтва’; *Primo partito di nozze è ottimo, il secondo mediocre, il terzo cattivo* – ‘першая партыя замужжа – выдатная, другая – пасрэдная, трэцяя – дрэнная’.

Выбар дзяўчыны для будучага шлюбнага саюзу італьянцы параўноўваюць з выбарам віна: *Donna senza vedere e vino senza sentire non se ne prende* – ‘жонку не бяруць не гледзячы, а віно – не пасмакаваўшы’; *Femmine, vino e cavallo, mercanzia di fallo* – ‘жанчыны, віно і коні – памылковы тавар’. Этнакультурную маркіраванасць маюць і парэміі, якія апісваюць ідэал прыгажосці жанчыны ў італьянцаў: *La bella donna è un bel cipreso* – ‘прыгожая жанчына – стройны кіпарыс’; *Donne e tortelli, se non*

son buoni non son belli – ‘жанчыны і тартэллі (італьянскія пельмені з разнастайнай начинкай), калі яны нясмачныя, то і нядобрыя’; *Donne e sardine son buone piccoline* – ‘жанчыны і сардзіны добрыя, калі яны маленькія’ і інш. Паводле беларускіх прыказак, абавязковым атрыбутам жаночай красы з’яўляецца дзявочая каса: *Дзеўка без касы не мае красы; Каса – дзявочая краса, малайцу заноза; Дзявоцкая краса – заплеценая каса; У дзеўкі думкі ўсе ў касе*. Справа ў тым, што «спелай» і гатовай да шлюбу ў беларусаў лічылася дзяўчына, у якой ‘каса дарасла да пояса’, што на мове сімвалаў абазначала адпаведнасць культурна-гаспадарчых (разумовых) і дзетародных патэнцый [3, с. 567].

Натуральна, што прадстаўнікі абодвух народаў імкнуліся, каб знешнія прывабнасць выбранніцы спалучалася з яе добрым характарам. На гэты конт у італьянцаў існуюць наступныя самабытныя прыказкі: *Bellezza senza bonta è come vino svanito* – ‘прыгажосць без дабрыні падобная да вытхнутага віна’; *Bellezza senza bontà è come casa senza uscio, nave senza vento, fonte senz’acqua* – ‘прыгажосць без дабрыні падобная на дом без дзвярэй, карабель без ветру, крыніцу без вады’; *L’erba diventa fieno, e una bella fanciulla una brutta vecchia* – ‘трава пераўтвараецца ў сена, а прыгожая дзяўчына ў брыдку старую’. Беларусы ж кажуць: *Не шукай красаты, а шукай дабраты; Не красата чалавека красіць, а характар; З ліца не снячэш блінца; Красатой гарішка не закрасіш*.

Вобразны лад шэрагу італьянскіх прыказак актуалізуе геаграфічнае размяшчэнне дзяржавы на берагах мора: *Il matrimonio è un porto di mare: chi è dentro vuole uscire e chi è fuori vuole entrare* – ‘шлюб – гэта марскі порт: хто знаходзіцца ўнутры, хоча выйсці, а хто звонку, хоча ўвайсці’; *Dal mare sale, e dalla donna male* – ‘ад мора – соль, ад жанчыны – зло’; *Donna è come l’onda, o ti sostiene o ti affonda* – ‘жанчына, як хваля: то падтрымлівае цябе, то кідае ўніз’.

Варта адзначыць, што на фарміраванне светапогляду, адлюстраванага ў італьянскіх парэміях, адчуваецца ўплыў рымска-каталіцкай царквы. Таму, напрыклад, італьянскія выразы, якія рэгламентуюць узрост маладых і суадносіны ўзроставых катэгорый у пары, узгадваюць імёны біблейскіх персанажаў, а іх вобразны лад апеллюе да хрысціянскай культуры: *Matrimonio di Dio, un giovane con una giovane: Adamo ed Eva* – ‘Боскі шлюб – малады хлопец і маладая дзяўчына: Адам і Ева’; *Matrimonio della Madonna, un vecchio e una giovane: Maria e Giuseppe* – ‘шлюб Мадонны (Божай Маці) – сталы мужчына і маладая дзяўчына: Марыя і Іосіф’. У той час як беларускія прыказкі фарміруюць падобныя сентэнцыі праз выкарыстанне размоўных варыянтаў беларускіх імёнаў і вобразаў з паўсядзённага жыцця: *Малання мала, ды Фядоту міла; Хлопец ужо за*

плугам ходзіць, а яго нявесту яшчэ толькі ў калысцы гушкаюць; Хлопец на каня сядзе, а дзеўка родзіцца і паспявае яму.

Характэрныя імёны і вобразы з паўсядзённага жыцця шырока выкарыстоўваюцца і ў іншых беларускіх парэміях вясельнай (шлюбнай) тэматыкі (з улікам выказаў пра дашлюбныя адносіны моладзі): *Як мне тая дарожка міла, дзе маю Крысціну павёз Даніла; Міла дарожка, міла, куды павёў Хоўручку Даніла; Дзе пасаг чуе, там Грышка і начуе; Не ўсім Даніла, камусь нападзеца і Гаўрыла; Любі Якава, ды не ўсякага; Андрэй, не дурэй, хвартух падзярэш; Ляпей таго злота Таццяніна цнота; І на Машку бывае прамашка; Наша Парася на ўсе шукі прыдалася; Паішлі ў сваты да сляпой Агаты; Выйсці хоць і за лапаць, абы не плакаць; Вяселлю казала і качарга гуляць ад нядзелі да чацвярга; Баба без мужыка, як калёсы без каня; Добрая жонка цяплей за валёнкi; Дзеўка – не зацірка, не астыне; Лён хвалі ўвосень, а дзеўку замужам; Не бяда, што чорна, абы лён праворна цёрла; Мужчына жанаты ўсё роўна, як гладыш шчарбаты і інш.*

Да таго ж, у процівагу італьянскаму віну ў беларускім прыказкавым фондзе вясельнай тэматыкі частотным становіцца кампанент *гарэлка* (водка): *Водка горка – хлопцы п'юць, замуж кепска – дзеўкі йдуць; Вяселле без гарэлкі, што колы без мазі; Калі маеш дачку – дзяржы (май) гарэлку ў глячку; Без гарэлкі не пахаваеш бабы і не возьмеш дзеўкі; За гарэлку дзякуй – я не п'ю, а любіць не магу і інш.*

Сфармуляваны вышэй тэзіс пра ўплыў рымска-каталіцкай традыцыі на менталітэт італьянцаў пацвярджаюць і іншыя парэміі аналізуемай тэматыкі, напрыклад: *Matrimoni e vescovati son dal cielo comandati (destinati)* – ‘шлюбы і епархіі прадвызначаны нябёсамі’; *Né nozze senza canto, né morto senza pianto, né vigilia senza santo* – ‘не бывае ні вяселля без песні, ні смерці без плачу, ні рэлігійнага свята без святых’; *In ogni matrimonio c'è un angelo e un demonio* – ‘ва ўсялякім шлюбе ёсць анёл і дэман’; *Matrimonio del Diavolo, un giovane con una vecchia* – ‘шлюб д’ябла – малады хлопец і пажылая жанчына’; *Il matrimonio comincia nel nome di Dio e finisce nel nome del Diavolo* – ‘шлюб пачынаецца ў імя Госпада, а заканчваецца ў імя д’ябла’; *Dio ti guardi da furia di vento, da frate fuor di convento, da donna che parla latino, e da nobile poverino* – ‘засцерагай цябе Бог ад шаленства ветру, манаха за межамі кляштара, жанчыны, якая гаворыць па-латыні, і збяднелага арыстакрата’ і інш. У адзінкавых выказах назіраецца выкарыстанне вобразаў антычнай (рымскай) міфалогіі: *Bacco, tabacco e Venere riducon l'uomo in cenere* – ‘Вакх, тытунь і Венера пераўтвараюць мужчыну ў прах’, што абазначае ‘віно, тытунь і жанчыны да добра не даводзяць’.

Такім чынам, нацыянальная адметнасць вобразнага ладу беларускіх і італьянскіх прыказак у плане супастаўлення тычыцца перш за ўсё выкарыстання ў іх адпаведных назваў рэалій матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў і італьянцаў, жывёльнага і расліннага свету краін, імёнаў людзей і святых і г. д. Так, у прааналізаваных вышэй італьянскіх выразах заключэнне шлюбу параўноўваецца з гатаваннем і ўжываннем нацыянальнай стравы (макароны), выбар дзяўчыны асацыюецца з выбарам віна, а ідэал жанчыны апісваецца праз вобразы кіпарыса, сардзінаў і тартэлі, у той час як у складзе беларускіх парэміялагічных адзінак прадуктыўна ўжываюцца найменні рэалій паўсядзённай культуры беларускага народа (*лапці, аборы, насталы, валёнкі, плуг, калёсы, качарга, гладыш, зацірка* і пад.), размоўныя варыянты беларускіх імёнаў *Малання, Агата, Парася, Хоўручка, Фядот, Даніла, Гаўрыла, Андрэй* і інш. На фарміраванне светапогляду, адлюстраванага ў італьянскіх парэміях, адчуваецца ўплыў рымска-каталіцкай традыцыі.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Телия, В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 285 с.
2. Иванова, Е. В. Мир в английских и русских пословицах : учеб. пособие / Е. В. Иванова. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. – 280 с.
3. Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік / С. Санько [і інш.]. – Мінск : Беларусь, 2004. – 582 с.